

นุกูล รัตนาดากุล

เมื่อ ชาวประมงตานี พูด

“...อาชีพการประมงนั้น ไม่มีความแน่นอน มีทั้งความสำเร็จและล้มเหลว แต่ที่ล้มเหลวนั้นมีมาก..” เพื่อที่จะได้สัมผัสและรับรู้เกี่ยวกับปัญหาของสังคม รอบตัวเรา ในภาคใต้โดยเฉพาะประสบการณ์ชีวิต ของชาวประมง ผมอยากให้ท่านผู้อ่าน ได้รู้จักกับ ชีวิตของชาวประมงเล็ก ๆ ธรรมดา ๆ คนหนึ่ง ซึ่ง ผมได้มีโอกาสพบปะ และได้สนทนาแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นกับเขา ถึงแม้จะเป็นตัวอย่างของชีวิต ในแวดวงแคบ ๆ และในแวดวงจำกัด เมื่อเปรียบ กับความกว้างใหญ่ไพศาลของสังคมส่วนรวม อย่างไรก็ตาม ผมคิดว่าเรื่องราวชีวิตและในส่วนที่เขาเกี่ยวข้อง ปัญหาที่ชุมชนของเขากำลังประสบอยู่ มัน อาจช่วยสะท้อนถึงปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในชุมชนที่ อื่น ๆ ที่ดำรงชีพทำมาหากินแบบคล้ายคลึงกัน

หล้าหลี่ ราเหม กือชายชาวประมงที่ผมกล่าว ถึง อายุยาวนานเกินวัยสามสิบ เป็นผู้ที่หนึ่งที่มีประกา- นีย์บัตร์ชีวิต จากการยึดอาชีพหาปลาในท้องทะเล นานกว่ายี่สิบปี เขาเล่าเรื่องให้ผมฟัง โดยเริ่มต้น จากที่ว่า.....

“.....กว่าผมจะเรียนจบ ป.4 เพราะต้องช่วย ทางบ้านทำงาน ทำนาบ้าง พอพ้นหน้านา ก็ออกเรือ หาปลา ผมต้องทำงานตั้งแต่เด็ก ๆ เพราะทางบ้าน หาได้ไม่ค่อยพอกิน จบป.4 แล้วก็ออกมาเป็นลูก เรือตั้งแถววนลอยจับปลาของน้ำ หมู่บ้านที่ผมอยู่ เดิม ส่วนใหญ่ก็เป็นเครือญาติ และมีอาชีพการประมง กันเกือบทั้งหมด นับถือศาสนาอิสลาม พวกกันย้าย จากอำเภอท่าศาลา นครศรีธรรมราช พุดภาษายาวี กันไม่ค่อยได้ ผมเองตอนนี้ก็ยังพูดไม่ได้ แม้จะย้าย มาอยู่ที่นี้ (หมู่บ้านยูโย อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี) เกือบห้าปีแล้วก็ตาม แต่เราก็ออยู่กับเขาได้เหมือน ที่เหมือนน้อง ชาวบ้านที่นี่แม้จะยากจนแต่ไหนก็มี น้ำใจเสมอ”

บ้านที่หล้าหลี่อาศัยอยู่กับลูกเมียและญาติ พี่น้องเป็นบ้านหลังเล็ก ๆ มีลักษณะเป็นบ้านยก พื้นชั้นเดียวผากันด้วยสังกะสี รอบ ๆ เป็นกลุ่มบ้าน ที่ปลูกกันอยู่อย่างหนาแน่น ในพื้นที่อันจำกัดมองดู แล้วไม่เป็นระเบียบ สภาพเหมือนสลัมทั่วไป มีน้ำ ชังเฉอะแฉะตามใต้ถนนและสกปรก ห่างออกไปทางปากซอยมีมัสยิดกำลังสร้างค้างอยู่ยังไม่เสร็จ ซึ่งชาวบ้านร่วมมือร่วมใจกัน ทั้งสละกำลังทรัพย์ แรงงานสภาพหมู่บ้านดังกล่าว การปลูกบ้านเบียด เสียดกันนั้น เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของครอบครัว ชาวมุสลิม มีลักษณะครอบครัวที่ขยาย คือเมื่อลูก หลานมีครอบครัวใหม่ ก็จะอยู่ร่วมกับครอบครัวเดิม

หรือสร้างบ้านอยู่ติด ๆ กัน ศาสนาหรือความเชื่อทางศาสนาแยกไม่ออกกับวิถีการดำรงชีวิตของชาวมุสลิม นั้น แสดงให้เห็นหลายประการ ทุกคนต้องไปร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่มีสัจทุก ๆ วันศุกร์ ส่วนใหญ่ของชาวบ้านที่นี่ประกอบอาชีพประมงเรือและหาปลาเขตใกล้ชายฝั่ง ซึ่งเป็นอาชีพที่ได้มาการสืบทอดมานานมาน ปัจจุบันอาชีพนี้ค่อย ๆ ถูกทำลายเสื่อมลง เพราะตู้เรือประมงอวนลากไม่ได้ หลายคนต้องเปลี่ยนอาชีพไปเป็นกรรมกรก่อสร้างแบกหาม กรรมกรตามโรงงานปลาปน เลือกลงปลา รับจ้างทำงานทั่วไปตามสะพานปลา บางคนก็ไปยึดอาชีพตีบสามล้อ

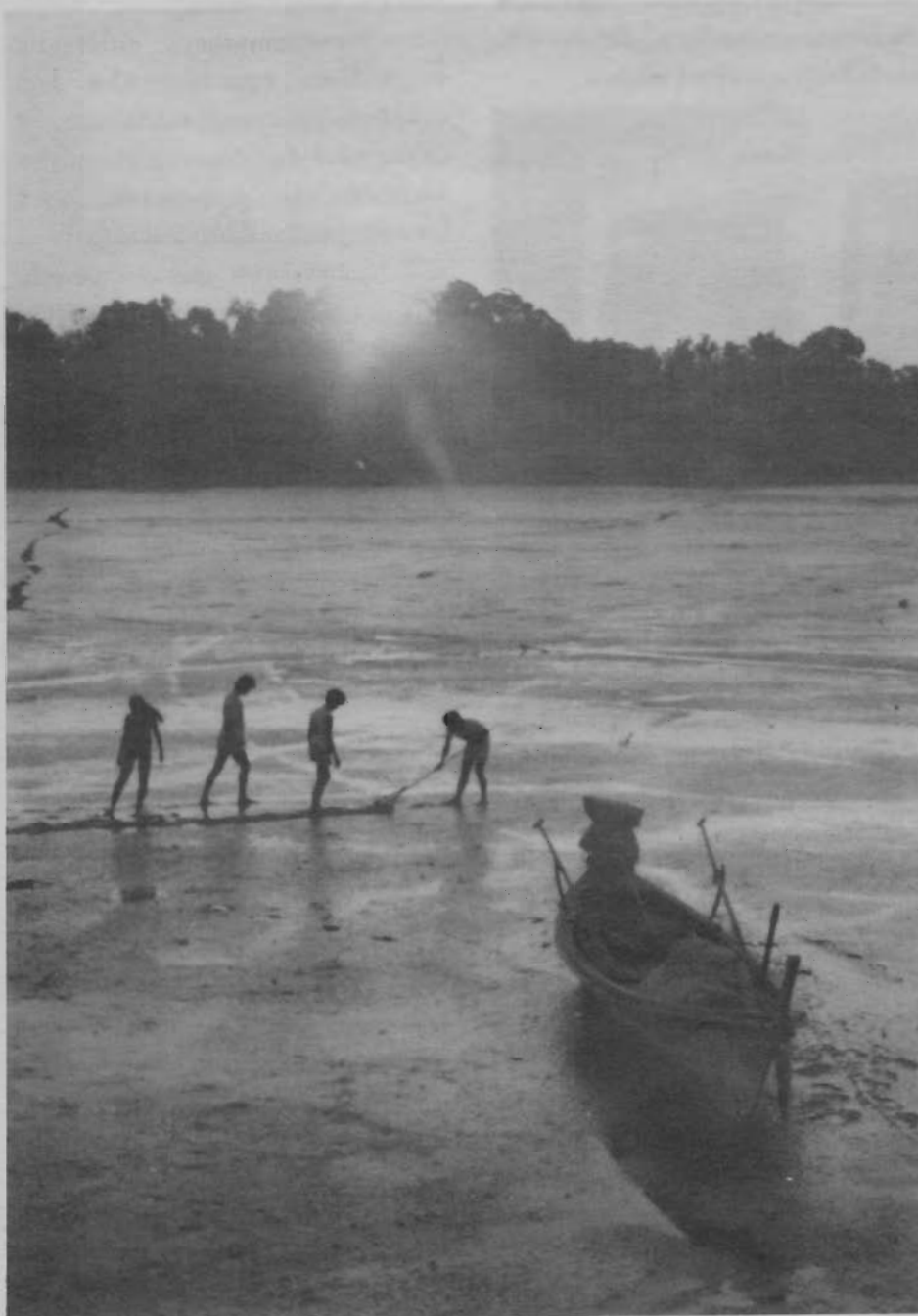
บางคนที่มีเงินเก็บอยู่บ้างหรือมีทุนสักหน่อย ก็อาจไปผ่อนซื้อรถตุ๊ก ๆ เล็ก ขับรับจ้างในเมือง

ปกติเหล่าลึทุดสัน ๆ ได้ใจความ ต้องอาศัยเวลานานพอสมควรกว่าที่เขาจะคุ้นกับการอธิบายเรื่องราว หรือการพรรณนาความ ซึ่งผมต้องนำมาเรียบเรียงตามคำบอกเล่าของเขาก็คงหนึ่ง และผมรู้สึกว่ไม่ใช่เรื่องที่ทำได้ง่าย ๆ เลย

มีอยู่วันหนึ่ง ในตอนเช้า เขาพาผมไปดูสภาพชีวิตของผู้คนทำงาน ที่ท่าเทียบเรือประมงหรือสะพานปลา ตามที่เรียก ๆ กัน

".....ตอนเรือประมงเข้าเทียบท่า โดยเฉพาะ

ตอนเช้า ๆ กันตอนหัวค่ำเป็นช่วงคึกคักมาก ทุกคนทำงานกันอย่างรีบเร่ง เรือแต่ละลำจะต้องแย่งกันเอาปลาขึ้นก่อน เพราะจะขายได้ราคาดี อาจเกิดเรื่องเกิดราวกันบ่อย ๆ แต่ส่วนมากก็ปรับความเข้าใจกันได้ ที่นี่คุณจะเห็นกรรมกรหลายประเภท ทั้งที่มาจากหมู่บ้านเดียวกันกับผมและจากที่อื่น ๆ ส่วนใหญ่พวกถูกเรือเราเรียกว่า "ตัวเก" มักเป็นคนมาจากต่างจังหวัด โดยเฉพาะจากจังหวัดแถวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง พวกนี้มาแสวงหาโชคกลางหรือไม่กี่หาอาชีพอื่นไม่ได้แล้วก็หันมาออกทะเล บางคนเคยเป็นชาวนาชาจนและมีอาชีพอื่นมาก่อน

และล้มเหลว กลายมาเป็น "กรรมกรจรจัด" ซึ่งแตกต่างจากพวกกรรมกรท้องถิ่น พวกหนึ่งจะเป็นชาวมุสลิม งานที่ทำกันก็จะมี รับจ้างแบกหามใส่ น้ำแข็งปลา ขนปลาขึ้นรถที่จะนำไปจำหน่ายตามตลาด จังหวัดอื่น ๆ กรุงเทพฯหรือมาเลเซีย ผู้หญิงจะรับจ้างคัดเลือกปลาแยกชนิดของปลา คัดขนาดของปลา ซึ่งพวกนี้มักเป็นงานหมาจ่า มีนายหน้าคอยคุมทั้งคอยหาแรงงานเหล่านี้มาป้อน และหางานให้คนงานทำไปพร้อม ๆ กับ แล้วซึกเปอร์เซนต์เอาจากกรรมกรอีกต่อหนึ่ง คนรับจ้างจึงตกอยู่ในภาวะจำยอม มีการทะเลาะตบตีกันระหว่างพวกเดียวกันเองเกิดขึ้นเสมอ เพราะการแย่งผลประโยชน์เล็ก ๆ น้อย และเป็นเรื่องธรรมดา...."

ธุรกิจของสะพานปลาหรือแพปลาไม่มีวันหยุด เพราะการหยุดสำหรับคนลงทุ่นย่อมหมายถึงดอกเบี่ยที่เพิ่มพูน สำหรับคนงานหมายถึงการสูญเสียเวลาทำงานและเงินค่าจ้าง ช่วงการทำงานขึ้นอยู่กับ

จังหวัดที่เรือเข้า-ออก จึงต้องแข่งขันกันชนิดที่เรียกว่าใครดีใครอยู่ ในด้านเจ้าแก้งก์แข่งต่อเรือให้มันมีขนาดใหญ่ขึ้น จำนวนมากลำขึ้น หาเครื่องมืออุปกรณ์ เครื่องทุ่นแรงใหม่ ๆ เพื่อนำเข้ามาช่วยการจับปลาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น กรมกรก็ต้องทำงานนานชั่วโมงจนแทบไม่มีเวลาได้หยุดพัก ลูกเรือเช่นเดียวกัน จะได้พักก็ไม่นานแหละ จังหวัดที่เรือกำลังแล่นหาแหล่งลงอวน กับช่วงที่เรือขึ้นคานเพราะต้องซ่อมแซมหรือไม้ก็เครื่องเรือไม่ทำงานตามปกติ ต้องตรวจแก้ไข

พูดถึงเรื่องพวก "ตังเก" มักเป็นที่กล่าวขวัญกันในเวลาที่พวกเขา มีพฤติกรรมแสดงออกหรือมีการกระทำผิดแผกจากชาวประมงอื่น ๆ คนส่วนมากมองพวกตังเกไปในทางไม่ดี พิจารณาลักษณะภายนอก ผมคิดว่ามันก็คงเป็นไปอย่างที่ผู้คนเห็นกันอยู่ คนพวกนี้ก้าวร้าวทะลุและบ้าบิ่น ไม่ค่อยเกรงกลัวกับสิ่งอื่นใด ส่วนที่ว่าอะไรเป็นแรงผลักดันหรืออะไรเป็นแรงจูงใจให้คนเรามีพฤติกรรมสร้างความรุนแรง ผมว่าเป็นเรื่องที่เขาใจยากอยู่เหมือนกัน อาจเป็นไปได้ว่า มันเป็นการระเบิดของความกดดันของจิตใจที่สำคัญ เรื่องของชีวิตที่ขาดหลักประกัน ขาดความรักความอบอุ่น หรืออาจเป็นการประชดสังคัม เพื่อทดแทนสิ่งที่ขาดหายไป การระบายอารมณ์ที่ไม่มีการบันยะบันยัง อาจเป็นทางออกอย่างหนึ่งที่พวกเขาพอจะหาได้ ผมไม่อยากกล่าวโทษพวกเขาว่า เป็นเพราะนิสัยหรือมีสันดานหยาบช้ำป่าเถื่อน เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่ได้มีติดตัวคนมาแต่เกิดสังคัมและสิ่งแฉดล้อมที่เป็นเงื่อนไขในการดำรงชีวิต สภาพทางเศรษฐกิจและภูมิหลังของคนเหล่านี้มีบทบาทสำคัญ ที่กำหนดลักษณะเฉพาะอันนี้ขึ้นมา

หลังหลี่เล่าให้ผมฟังครั้งหนึ่ง ขณะที่เรากินอาหารเที่ยงด้วยกัน ดังเกส่วนมากแล้ว ใจคอกว้างขวาง พอว่างจากงานเรือพวกนี้ก็จะเที่ยวเตร่ ใช้จ่ายเงินอย่างไม่มียั้ง กินเหล้าเที่ยวผู้หญิง เสพยา โดยเฉพาะกัญชาดูดกันเป็นเกือบทุกคน ดูเหมือนว่าพวกเขาจะไม่พะวงถึงเรื่องอนาคตหามาเท่าไรก็รับใช้ให้หมด แล้วถึงค่อยหาเงินใหม่ ไม่ใช่เรื่องแปลกเลยถ้าได้นั่งอยู่ในร้านอาหารที่ไหนสักแห่งหนึ่งใกล้ท่าเทียบเรือ แล้วสังเกตเห็นว่ามีตังเก แต่งตัวด้วยเสื้อผ้าสกปรกนุ่งกางเกงขาก๊วย เข้ามาสั่งเหล้าสั่งเบียร์อาหารเต็มโต๊ะ แล้วนั่งกินคนเดียวหรือสองเสียงเอะอะก๊วยเพื่อน ๆ เป็นกลุ่ม บางทีเขาอาจจ่ายข้ามโต๊ะให้คนอื่นทั้ง ๆ ที่ไม่ได้รู้จักมักชู้กันมาแต่ครั้งไหน มีหน้าซ้ำอาจซื้อเหล้าสักขวดแถมให้ถือกลับบ้านด้วย เขา

อาจจะไปโดยที่ไม่เหลือเงินติดกระเป๋าแม้สักสลึงเดียว อาจเป็นว่าเขาต้องการให้มีคนยอมรับ หรือเป็นการประชดชีวิต หรืออะไรก็ตามแต่ ท้ายที่สุดและแน่นอนที่สุดก็คือเขาจะต้องกลับไปเรือ ออกทะเล และต้องทำงานหนักอย่างหามรุ่งหามค่ำต่อไปอีกเพื่อจะกลับเข้าฝั่งและทำตัวอย่างเดิม

ในหลายเรื่องทั้งหลายที่กล่าวถึง ก็มีตัวอย่างของคนที่ประสบความสำเร็จอยู่บ้างเหมือนกัน และเรื่องทำนองนี้ หลายคนที่ทำมาหากินโดยอาศัยการประมงก็อาจเล่าให้ฟังได้ และอาจเป็นส่วนหนึ่งของประกายแห่งความหวังที่เรือรอน สำหรับชาวประมงทำให้มีพลังต่อสู้กับชีวิตที่ยากแค้น และทำให้เกิดมานะมีความอดทนรอคอยโอกาส แม้ว่ามันอาจเดินทางมาไม่ถึงแม้จนตลอดชีวิต ๆ หนึ่งก็ตาม

"...อย่างเรือของผมที่ใช้หากินอยู่นี้ ไม่ได้เป็นของตัวเองหรือครอบครัวเป็นของเจ้าแก้งก์ ผมมาช่วยทำเป็นนายหัว (กับตันเรือ) แบ่งเปอร์เซ็นต์กัน ผมได้ 12% ลูกเรือได้คนละ 10% ของของที่ได้ได้แต่ละน้ำ (ปลาที่ขึ้นขึ้นขายที่ทำเทียบแพแต่ละครั้ง) เรือเราใช้วอนลาก มีลูกน้องห้าคน ออกไปลากวันกลับวันหากินไม่ไกลจากฝั่งนัก....ไม่เหมือนกับเรือของเจ้าแก้งก์ (นายหอ แนวนันหัด เจ้าของบริษัทแหลมทองการประมง)....ซึ่งมีเรือประมงขนาดใหญ่อยู่หลายลำ เรือแบบนี้ออกทะเลแต่ละครั้งไปหลายวันกว่าจะกลับเข้าฝั่งที่หนึ่งมีเครื่องมือเครื่องมือเยอะเยอะ มีเรดาร์จับฝูงปลา วิทยุพูดกับทางฝั่ง ลูกเรือก็มักต้องใช้เงินทุนสูง"....สิ่งเหล่านี้เป็นความแตกต่างที่หลี่หลี่มองเห็น เป็นสิ่งที่เขาประทับใจและผมคิดว่าคงเป็นความใฝ่ฝันของคนที่มีอาชีพนี้เหมือนกัน ".....ความจริงแล้วเจ้าแก้งก์เป็นชาวหัวดิน ก่อนที่จะมาเริ่มทำการประมงอยู่ที่ปัตตานีในยุคสมัยที่การประมงแคว้นปัตตานีมีไม่ตื่นตัว รายได้

ทางการประมงยังไม่ดีอันดับ ชีวิตของเจ้าแก้งก์หรือหน้าหอ ต้องต่อสู้มาก ผ่านความสำเร็จและล้มเหลวมาบ้างครั้งไม่ถ้วน เริ่มต้นด้วยเงินที่เหลืออยู่เพียง 6 สลึง (สมัยก่อน) อาศัยความอดทน ขยันขันแข็งสู้งานไม่มีอดย ประกอบกับมีสายตามองเห็นการณ์ไกล เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้หน้าหอประสบความสำเร็จ ในการประกอบอาชีพทำการประมงจนมีกิจการใหญ่โต มีเรือหาปลาทะเลลึก มีแปปลาที่จอดเรือของตัวเอง จัดจำหน่ายปลาที่จับมาได้เองโดยไม่ต้องผ่านคนกลาง มีกิจการซ่อมเรือ โรงงานผลิตอิฐบล็อกและกำลังขยายกิจการเพื่อเปิดโรงเรียนขึ้นอีกแห่งหนึ่งด้วย"

นอกจากความทรหดอดทน การได้รับความช่วยเหลือเรื่องทุน การมองเห็นการณ์ไกล ก็ยังมีความกล้าเสี่ยงโชคและการเป็นคนริเริ่มบุกเบิก ที่เป็นพื้นฐานอันสำคัญนำไปสู่ความสำเร็จเป็นโอกาสหนึ่งที่ให้อยู่ในฐานะได้เปรียบคู่แข่ง และมีโอกาสสร้างฐานะตัวเองได้มั่นคงก่อนคนอื่น

"...หน้าหอแกลลลาด แคมองเห็นว่าปลาจะจับได้น้อยลง ๆ ทุกวัน และชาวประมงจะต้องออกไปจับปลาไกลขึ้น ใช้เวลานานขึ้นสำหรับปริมาณปลาเท่าเดิม เมื่อการจับปลาของเรือวอนลากเริ่มซบเซา เจ้าแก้งก์หลายคนจึง แกลส่งลูกชายไปฝึกเรียนรู้วิธีการเดินเรือ การใช้เครื่องมือทันสมัยจากเรือสำรวจของกรมประมง เมื่อลูกชายแกลกลับมา ก็เข้ามาดำเนินการปรับปรุงเรือประมง มีการติดตั้งเครื่องมือทันสมัย ๆ ปรับปรุงประสิทธิภาพในการเดินเรือและการจับปลาให้ดีขึ้น การจับปลาของเรือประมงของแกลจึงล้ำหน้าเรือประมงอื่น ๆ สภาพเศรษฐกิจจึงดีขึ้นมั่นคงขึ้น จนสามารถขยายทุนออกไปเพื่อดำเนินกิจการอื่น ๆ...."

เรา ผมหมายถึงตัวเองและหลี่หลี่สนิทสนมกันมากขึ้น ผมสังเกตเห็นว่าชีวิตส่วนใหญ่ของเขาหมดไปกับการอยู่ในเรือมากกว่าอยู่ที่บ้านเสียอีกด้วยเหตุนี้อาจพูดอย่างตีสำนวนได้ว่า เขารู้เรื่องเรือมาก รู้จักนอตทุกตัว ชิ้นส่วนของเครื่องเรือทุกชิ้นก็ว่าได้ รู้แหล่งปลาแหล่งกุ้ง ที่ไหนลงอวนแล้วจะได้สัตว์น้ำหรือก้อนหิน แต่กระนั้นก็ไม่ได้หมายความว่า มันจะเป็นเช่นนี้เสมอไป ป่อยครั้งที่เครื่องมือเสียบ้าง อวนขาดจนทำให้จับปลาได้น้อยไม่คุ้มค่าน้ำมัน ก็เป็นเรื่องธรรมดา ไม่สร้างความผิดหวังมากเพราะมันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจนกลายเป็นความเคยชินอย่างหนึ่งไปแล้ว มันเป็นปรากฏการณ์ของความไม่แน่นอนของอาชีพนี้

หลังจากลงปลาที่ตลาดเช้าที่แปปลาเรียบร้อย

แล้ว พวกลูกน้องก็จะถูกจอบช่วยกันทำความสะอาดเรือ เอาเรือไปเติมน้ำมันครั้งหนึ่งประมาณ 800-1,000 บาท แล้วจึงเอาเรือกลับมาจอดรออยู่ที่ท่าประจำ ซึ่งจะมีเรือลำอื่น ๆ จอดเรียงกันเป็นตับ ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นเรือคนรู้จักหรือญาติพี่น้องกัน คอยเวลาน้ำขึ้นจนกว่าถึงตอนเย็น ๆ จึงจะออกเรือได้ ระหว่างนี้จะเป็นช่วงที่มีเวลาพักผ่อนหลับนอนกันบ้าง สำหรับลูกเรือบางคนอาจออกไปเตร็ดเตร่ทำธุรกิจส่วนตัว ถ้าเครื่องเรือเสียก็ต้องรีบซ่อมกันตอนนี้ ชุนอวน จัดแจงข้าวของใช้เครื่องมืออุปกรณ์ที่จำเป็นด้วย เมื่อเกิดเหตุเช่นนี้บางทีเวลาพักก็พบบไปโดยปริยายเช่นกัน

พอตกเย็นเรือก็จะเริ่มทยอยแล่นทะยอยไล่ไหลกันออกทะเลเป็นแถว ต้องแล่นไปนาน 2-3 ชั่วโมงจากปากอ่าวแม่น้ำตาปี จึงจะเริ่มวางอวนได้ ถ้าออกเรือ 5 โมงเย็นวางอวนครั้งแรกก็คงประมาณ 2-3 ทุ่ม ให้เรือลากประมาณ 3 ชั่วโมงแล้วจึงดึงอวนขึ้นมาทีหนึ่ง พอเอากุ้งเอาปลาออกจากอวนเสร็จก็เริ่มวางอวนใหม่ บางคืนทำอย่างนี้ถึง 3-4 ครั้งก็มี จึงต้องใช้แรงงานหนักมาก ทั้งยังต้องทรมาณอดตาหลับขับตานอน เรือก็เปียกชื้นและเหม็นคาว ถ้าคน

ทำงานไม่แข็งจริง ๆ หรือใจไม่สู้ ไม่ซำก็ต้องทิ้งทะเล และวิ่งหางานบนบกแทน

ผมเคยออกเรือไปกับหล้าหลี เพราะอยากจะได้เห็นชีวิตของชาวประมงด้วยตาตัวเอง ตอนแรกก็มีการทักท้วงจากหลาย ๆ คน แต่ในที่สุดผมก็ได้มีโอกาสออกไปจริง ๆ จำได้ว่าตอนนั้นเป็นหน้าฝน คลื่นลมแรง พอเจอสภาพนี้เข้าผมเมาคลื่นอาเจียร เสียจนหมดแรง แทบต้องนอนจมอยู่ในเรือได้อย่างเดียวทั้งคืน ลูกขึ้นไม่ไหว แต่ลูกเรือทุกคนยังคงทำงานกันตามปกติ ไม่ทุลักทุเลกับสายฝนที่กระหน่ำลงมาอย่างหนัก หรือเรือโคลงเคลงอย่างน่ากลัวนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งตอนที่ลากอวนขึ้นเรือ ใจผมไม่อยู่กับเนื้อกับตัว คลื่นมันกระแทกไม่ยอมหยุดเรือก็เหวี่ยง ถ้าไม่ระวังน้ำหนักเรือให้ดี เรือเสีย จังหวะก็อาจล้มได้ง่าย ๆ เคยมีเรือล่มลูกเรือจมน้ำตายก็มีอยู่บ่อย ๆ

“ถ้าอวนหนักมากเกินไปลากไม่ไหวเกินกำลังเรือ เราก็ต้องตัดเชือกทิ้งอวนไป เพราะถ้าขึ้นเสีย คายอวนอยู่ ก็จะไม่เสียทั้งอวนทั้งเรือและบางที่ก็เสียชีวิต” บ่าวซึ่งเป็นลูกเรือคนหนึ่งบอกกับผม

คืนนั้นทั้งคืนผมนอนไม่หลับ เพราะภายในเรือเปียกชื้นเนื่องจากหลังคารั่ว และฝนสาดเข้ามาทางช่องหน้าต่าง ลูกเรืออีกคนหนึ่งบอกผมว่าเขานอนกันทั้ง ๆ ที่ตัวเปียกกลิ่นคาวทะเลนั้นแหละ ผมสังเกต

ดูเห็นว่าเขานอนหลับกันได้จริง ๆ พอได้ยินเสียงนายหัว (หล้าหลี) ปลุก โดยการทุบข้างฝาเรือเมื่อได้เวลาลากอวน ทุกคนจะชะมิดันรีบลุกขึ้นมาทำงานทันที

ผมโง่หัวขึ้นมาดูพวกเขาทำงานกันทางท้ายเรือ ขณะที่ตัวเองหมดเรี่ยวแรง ทันทีที่อวนถูกลากขึ้นมาผมก็แทบเป็นลมเพราะกลิ่นคาวจัดคละคลุ้ง ต้องรีบล้มตัวลงนอนต่อและมีอาการคลื่นไส้อย่างรุนแรง

“...ตอนแรกก็มีอาการอย่างนี้ทุกคนแหละครับ พอทำไปสักสี่ห้าวันมันก็ค่อยชิน มีหลายคนเมาคลื่นและทนกลิ่นเหม็นไม่ไหวก็เลิกทำ...” ผานลูกเรืออีกคนหนึ่งของหล้าหลีบอก เขาเป็นเด็กหนุ่มอายุเพียงสิบหกปี แต่ร่างกายบึกบึนคุยเป็นกันเองกับผมมาก มาจากครอบครัวยากจน ต้องออกจากโรงเรียนตั้งแต่อายุยังน้อย “พี่รู้ไหมคนเขาเรียกพวกเราว่า พวกกินเหมือนราชา นอนเหมือนหมา กินนอนกันอย่างที่เห็นนี่แหละ” เขาพูดพลางหัวเราะพลาง

อวนที่ลากขึ้นจะถูกดึงไปทางหัวเรือ ปลดเชือกมัดอวนกึ่งปลาสารพัดชนิดก็จะเทลงบนพื้น ตอนหัวเรือ แล้วพวกเขาจะโรยอวนลงสู่ทะเลใหม่เพื่อลากต่อ หลังจากนั้นพวกลูกเรือจะคัดเลือกแยกประเภทของปลาออกจากกัน เพื่อสะดวกในการส่งขายในตอนเช้า เสร็จก็รีบมุดเข้านอนเปียกกันอยู่ใน

เรือ จับเอาแรงสำหรับทำงานต่อ ส่วนนายหัวเรือจะต้องตื่นอยู่ตลอดคืนหลับไม่ได้ เพราะต้องคอยจับเรือและปลุกลูกน้อง

“.....ต้องอดนอนกันจนเคย หัวบวมที่สมองสามชั่วโมงตอนกลางวัน แต่ถ้าเรือเสียหรืออวนขาดก็แยกน้อยครับ ร่างกายมันทนไม่ไหวก็ต้องกินยาชูกำลัง หรือไม่ก็ล่อก็งูยา เพราะมันช่วยให้ร่างกายทำงานได้ทนทานทั้งวันทั้งคืน พวกประมงส่วนมากสูบกินทั้งนั้นแหละ ผมก็รู้ว่ามันไม่ดี แต่จะทำอย่างไรได้ละครับ...” ลูกเรือคนหนึ่งเคยเล่าให้ผมฟังอย่างนี้

นอกจากเรื่องยาเสพติดที่ต้องเกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่ตำรวจด้วยแล้ว เรื่องการรีดการไถก็มีอยู่ให้ฟัง ผมเห็นว่ารายละเอียดต่าง ๆ เป็นเรื่องที่ต้องแยกไว้ต่างหาก จึงขอละเว้นข้าม ๆ ไป เอาที่มันกระทบกระเทือนต่อการทำมาหากินเหมือนกัน แต่ไม่เกี่ยวกับเรื่องเจ้าหน้าที่ก็ว่า พวกเขาเล่าถึงปัญหาที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่งว่า.....

“นอกจาก.....แล้ว พวกเรายังถูกปล้น เมื่อปีก่อนเรือของเพื่อนผมโดน ก็ไม่รู้เหมือนกันว่าเป็นพวกไหน โชคดีที่มันไม่ฆ่าฟันตายกันหมด เพียงแค่เผาเรือ พอเข้าแจ้งความ...เขา (ทางการ) บอกว่าเป็นเรื่องที่อยู่นอกเขตรับผิดชอบ ต้องไปแจ้งความที่เขตยะหริ่ง ถ้าเราทำตามก็ไม่แล้วเสียเวลาทำ

มีนายหน้าคอยคุมทั้งคอยหาแรงงานมาป้อน และหางานให้กรรมกรทำ แล้วชักเปอร์เซ็นต์เอาจากกรรมกร คนรับจ้างจึงตกอยู่ในภาวะจำยอม

มาหากิน หลายคนก็ได้รับคำตอบคล้ายคลึงกัน ไม่ได้เรื่องแน่ ๆ” ลูกเรือบอกผมด้วยท่าทีหดหู่และท้อแท้ นอกจากต้องเสี่ยงกับความไม่แน่นอนใจการจับปลา ได้หรือไม่ได้ คลื่นลม ความผันแปรของราคาปลา ขึ้นลง...จากเจ้าหน้าที่ สวัสดิภาพความปลอดภัยของชีวิตก็เป็นปัญหาอย่างหนึ่ง ที่พวกเขาต้องเผชิญ

“ไม่เพียงแต่ถูกปล้นจริง ๆ มีเรือหลายลำได้รับจดหมายขู่เรียกค่าคุ้มครอง พวกเรากลัวกันมาก ไม่รู้ว่าใครบ้างที่จะช่วยเราได้ รับกรรมกันต่อไป ลูกเรือตั้งเตาย่างไปคนหนึ่ง ก็ยังไม่มีใครรู้ว่าเจ้าหมอนั้นชื่อว่าอะไร นามสกุลอะไร มาจากไหน เจ้านายจะสนใจเรื่องของพวกเขาบ้างก็คงดี นี่น้ำมันขึ้นราคา

อีก เราก็ต้องรับกรรมอีก คนรวยเขาไม่เดือดร้อนหรอก...” นายเรือคนหนึ่งระบายให้ผมฟัง

ในกระบวนผู้คนที่มาหากินออกเรือหาปลา ซึ่งแบ่งแยกเป็นประเภทต่าง ๆ กัน หล้าหลิมมีความเห็นว่า ยังมีคนอื่นที่ควรรวมเข้ามากล่าวเป็นอย่างยิ่ง เขาบอกว่า

“...ยิ่งเป็นพวกเรือกอและหรือเรือเล็ก ๆ ก็ยิ่งตกอยู่ในฐานะที่แย่กว่าพวกผมหลายเท่า คนเรือพวกนี้มีแต่ทางจะตาย โดยเฉพาะที่ตานี้ก็มีอยู่หลายร้อยลำ ทุกลำเป็นเรือเถื่อนไม่มีทะเบียน ทางกรมไม่เคยมะเหลียวแลหรือให้ความสนใจ เพราะถ้าเข้าไปช่วยเหลือ ก็เท่ากับช่วยคนผิดกฎหมายด้วยไม่ได้

ผลประโยชน์อันใด เวลาจัดสรรโควตาน้ำมัน พวกเรือเหล่านี้เดือดร้อนมาก เพราะไม่มีรายชื่ออยู่ในบัญชีเรือของการประมง เงินสนับสนุนอื่น ๆ ก็ไม่ได้พวกเรือใหญ่เอาไปกินหมด”

“ความจริงพวกเรือกอและก็ต้องการทำมาหากินอย่างถูกกฎหมายเหมือนกัน แต่ถ้าพวกเขาเอาเรือไปขึ้นทะเบียนก็จะหมดสิทธิ์ ใช้อวนรุนทำมาหากินในแถบชายฝั่งใกล้ ๆ ที่ซึ่งพวกเขาเคยทำมาหากิน มาแต่ครั้งปู่ย่าตายาย ที่ซึ่งทางการหวงห้ามไม่ให้เรือติดเครื่องยนต์ทำการประมง กฎหมายจริง ๆ เป็นอย่างไร ผมก็ไม่ค่อยรู้เรื่อง แต่ที่แน่ ๆ พวกเขาหาได้เท่าไรก็ขายเพื่อเลี้ยงชีพ เพื่อความอยู่รอดเท่านั้น ในวันหนึ่ง ๆ เดินหน้าตอยหลังก็ผิดกฎหมายทั้งนั้น ไม่รู้ว่าจะอยู่กินอย่างไรกันดี”

“กึ่งปลาทูทยากขึ้นทุกวัน โทษราคาน้ำมันจะขึ้นอีก พวกเขาไม่รู้หรอกว่ามันเป็นเพราะอะไร รู้แต่ว่าเดี๋ยวนี้มันไม่เหมือนกับแต่ก่อน ของที่แพงขึ้น ทยากทุกอย่างจึงไม่เหมือนเดิม”

หมดเรื่องปากเรื่องท้อง การทำมาหากิน ปัญหาอีกอย่างหนึ่งซึ่งเป็นปัญหาเฉพาะ ผมไม่ทราบ ว่าชุมชนประมงที่อื่นจะได้ประสบเหมือนกันหรือไม่ เนื่องจากเวลาการรวบรวมข้อมูลมีจำกัด ผมจึงอยากถือว่า เป็นการได้รับรู้เรื่องราวแล้วขีมาสะท้อนให้ท่านผู้อ่านทราบ อาจเป็นการเสนอปัญหาด้านเดียว

ไม่ได้ตรวจสอบกับฝ่ายอื่น แต่อย่างไรก็ตามเสียงของผู้คน ชาวประมงที่ประสบปัญหาไม่ค่อยจะมีการเผยแพร่หรือมีเครื่องมือในการสื่อสารทางอื่น ดังเช่นของฝ่ายคู่กรณี ก็ขอรายงานกันไปตามเนื้อผ้า นอกจากปัญหาในเรื่องการเลี้ยงชีพที่หนักหน่วง ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยก็ผสมโรงเข้ามาอีก การขายตัวอย่างรวดเร็วและการเติบโตของอุตสาหกรรมการประมง กลายเป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้าน จนได้รับความเดือดร้อน ครั้งหนึ่งผมนั่งดูเด็กเล่นน้ำอยู่ริมชายฝั่ง หล้าหลี้ได้คุยให้ผมฟังว่า เรื่องน้ำกินน้ำใช้และเรื่องที่อยู่ ก็สร้างความยุ่งยากให้กับชาวบ้านไม่ใช่น้อย

“.....อย่างชาวบ้านอยู่โยนี่นะครับ แต่ก่อนจะอาบน้ำใช้น้ำที่อาศัยล้าคลองได้ ไม่เดือดร้อน แต่พอมีโรงงานปลาป่นมาสร้างอยู่ใกล้ ๆ ทางโรงงานระบายน้ำเสียลงมาในแม่น้ำ โดยเฉพาะตอนหน้าแล้ง น้ำในแม่น้ำมีน้อย น้ำทะเลหนุนทำให้น้ำไหลเข้า น้ำในบริเวณใกล้เคียงก็เลยนำจนชาวบ้านใช้อาบไม่ได้ ชาวบ้านเคยโวยวายมาแล้วครั้งหนึ่ง ทางโรงงานก็มาเจอบ่อบาดาลให้ ดูเหมือนปัญหาจะยุติ แต่ความจริงมันไม่คุ้มกันเลย เพราะบ่อบาดาลมันไม่ได้ช่วยกันแก้ปัญหาสักเท่าไร โรงงานก็เป็นที่ซึ่งเร่งให้พันธุ์ปลาหมดจากทะเลเร็วขึ้นด้วย เพราะรับซื้อปลาไม่จำกัดขนาดไม่เลือกพันธุ์ ปลาเล็กปลาน้อยเลยขายได้หมด กลิ่นปลาน้ำเหม็นรบกวนชาวบ้านชาวเมืองแค่ไหน ก็ลองถามกันเขาเองเถิดครับ คนที่อยู่ได้ลมก็ยิ่งถูกรบกวนหนัก ผมเองก็คิดตลอดเวลาเรื่องจับปลาเล็กปลาน้อยไปขายให้โรงงาน เพราะทำอวนลาก หดหูใจว่าปลาเล็ก ๆ มันไม่ควรถูกทำลายเสียก่อนที่จะเติบโต แต่ผมไม่มีทางเลือกไม่ทำก็อดตาย เราอยากทำอวนลอยเหมือนกันแต่ต้องมีเรือใหญ่ ออกไปไกล ๆ ได้ และต้องมีทุนอีกนั่นแหละ เราได้แต่เก็บเศษปลาที่หลงเหลือ ควรพูดอย่างนี้จะเหมาะกว่า เมื่อรวมทั้งอวนลากอวนรุน ปริมาณปลาที่ถูกจับมันก็ลดลงเรื่อย ๆ พันธุ์ที่เคยมีอยู่ชุกชุมเดิยวันนาน ๆ จะได้พบเห็นสักครั้ง ไม่นานถ้าเป็นอย่างนี้ก็คงได้ขายเรือขึ้นบกกันละครับ...”

“.....แล้วก็เรื่องที่ว่าทางประมงระบุให้ใช้อวนตาห่างขนาดนั้นขนาดนี้ ใช้ลาในเวลาที่กำหนดเท่านั้นเท่านั้น เพื่อป้องกันไม่ให้ติดปลาเล็ก ผมว่าคงไม่ได้ผลหรอกครับ ไม่ใช่ชาวประมงจะไม่ทำตาม แต่เป็นเพราะเมื่อเรือลากอวน ตาอวนมันจะบีบแคบลง โดยเฉพาะเรือที่มีกำลังลากสูง ๆ พอพวกกุ้งปลาเข้าไปติดมันก็ไม่มีช่องให้ปลาลูกตัวเล็ก ๆ ออกมาได้เลย ผมจึงว่ามันล้มเหลวแก้ปัญหาไม่ได้

ผมได้ข่าวว่า ทางกรมประมงจะมีการสนับสนุน ส่งเสริมให้มีการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง เพราะทางปัตตานีมีทำเลเหมาะและอุดมสมบูรณ์ ผมเห็นด้วยอย่างมาก ขอให้ทำจริง ๆ และให้ถึงคนจน ๆ เอะ ละกลัวว่ามันจะล้มเสียก่อน”

หลายวันต่อมาผมได้พบกับหล้าหลี้ อีก ได้ทราบว่าชาวบ้านกำลังติดต่อกับทางอำเภอ เกี่ยวกับเรื่องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังที่แห่งใหม่ ซึ่งทางจังหวัดจัดสรรไว้ให้เขา เพราะที่อยู่เดิมนั้น ชาวบ้านต้องกลายเป็นผู้บุกรุกเข้าไปอยู่ในที่สาธารณะ ซึ่งทางกรมเจ้าท่ามีโครงการสร้างท่าเรือน้ำลึกอยู่ก่อนหน้านั้นแล้ว

“...สำหรับบางคนที่จะจะมีกินบ้าง พอหาเงินเสียค่าเช่าบ้านได้ ที่แยกคือพวกผู้คนที่แค่ว่าหากินใส่ปากวัน ๆ ยังไม่มีนี่แหละครับที่ลำบาก เช่นมีหลายครอบครัวที่อพยพมาจากที่อื่น ชาวบ้านชาวประมงที่มาจากอำเภอปานาเระ เป็นต้น พวกนี้ที่เดิมถูกน้ำทะเลเซาะพัง แล้วย้ายมาตั้งหลักแหล่งใหม่ที่นี่ ตั้งแต่สมัยที่บริเวณสะพานปลายังคงเป็นป่าชายเลน ยังไม่มีผลประโยชน์มากเหมือนอย่างทุกวันนี้ คนเหล่านี้เข้ามาบุกเบิกตอนนั้นไปไหนมาไหนก็ลำบากต้องลุยโคลน ขาดแคลนน้ำกินน้ำใช้ ูและสัตว์มีพิษก็เยอะ นับเป็นเวลาหลายสิบปีมาแล้ว โดยที่พวกเขาไม่รู้หรือกว่าตัวเองไม่มีสิทธิบนพื้นแผ่นดิน ไม่มีสิทธิครอบครอง และไม่ได้คิดถึงว่าวันหนึ่งเมื่อความเจริญมาถึง พวกเขาจะถูกขับไล่ออกไปเสียจากแผ่นดินที่เขาเคยอยู่ โดยอำนาจที่เขาไม่สามารถคัดค้านได้”

“.... พวกเขาอยู่กันที่นี่ ทำงานหนักมานานกว่าสิบปีแล้ว บางครอบครัวก็หนีวาทภัยมาจากแหลมตะลุมพุก มาก่อสร้างสร้างชีวิตใหม่ขึ้นที่นี่ เมื่อน้ำประปา ไฟฟ้า ถนน ธุรกิจท่าเรือมาถึง ความเจริญเริ่มย่างกลายเข้ามาที่แรกก็ทำให้ชาวบ้านชื่นชมและมีความหวัง แต่ทุกวันนี้ความเจริญมันกลับเป็นเหมือนกับสิ่งที่หลอกหลอนพวกเขาอยู่ตลอดเวลา พวกเขาอยู่ด้วยความหวาดหวั่น ขาดที่พึ่ง ไม่มีวันไหนจะถูกไล่ที่ ชาวบ้านเขาอาจไม่รู้หนังสือ แต่เรื่องความแตกต่างก็ระหว่งคนจนคนรวย มันทำให้เขารู้สึกสิ้นหวังและหมดศรัทธา บางครั้งการเรียกร้องอะไรสักอย่าง เพื่อความอยู่รอดของพวกเขา กลับถูกมองไปทางร้าย ถูกหาว่าเป็นกลุ่มขัดผลประโยชน์ของบ้านเมือง มีหน้าซ้ำยังถูกเพ่งเล็ง จากทางราชการ...”

“เลยค่าแห่ง ของบริษัทอุตสาหกรรมห้องเย็นไปทางด้านโน้นก็เป็นหมู่บ้านเหมือนกันประมาณ

ร้อยกว่าครอบครัว กับแฟลปเบอร์ 4 สภาพบ้านไม่ค่อยสมประกอบ เหมือนกำลังจะรื้อหรือไม่ก็สร้างยังไม่เสร็จ เพราะชาวบ้านหลายครอบครัวเตรียมตัวจะย้ายไปอยู่ที่แห่งใหม่ ซึ่งอยู่หลังเรือนจำซึ่งทางจังหวัดได้เตรียมจัดเอาไว้ให้ ชาวบ้านเหล่านี้ถูกฟ้องขับไล่ ทว่าบุกรุกเข้าไปอยู่ในที่สาธารณะของทางกรมเจ้าท่าซึ่งจะใช้เป็นสถานที่ก่อสร้างท่าเรือน้ำลึก มีเรื่องมีราวจนขึ้นโรงขึ้นศาล ชาวบ้านถูกปรับไปหลาย ที่แพ็คดีต้องถูกออกจากที่ ทางจังหวัดแก้ปัญหาโดยจัดสรรที่ดิน บริเวณหลังเรือนจำให้ชาวบ้านได้เช่าเป็นรายปี โดยมีเงื่อนไขสัญญาเกี่ยวกับชาวบ้านว่า จะจัดบริการชุดบ่อน้ำบาดาล ต่อไฟฟ้า ทำถนน สร้างสนามเด็กเล่น สร้างโรงเรียน และอนามัยให้ เพื่อชาวบ้านจะได้ย้ายจากที่อยู่เก่าไปอยู่ที่ใหม่โดยไม่มีปัญหา ตอนนี้ชาวบ้านก็เตรียมตัวจะรื้อถอนอยู่แล้ว เพราะพอใจในเงื่อนไขที่ทางราชการเสนอ แต่เอาเข้าจริง ๆ ทางจังหวัดก็ยังไม่พร้อม แม้แต่น้ำกินไฟก็ยังไม่”

“ทางจังหวัดพยายามเร่งรัดให้พวกเขาออกหลายคนกลัวทางราชการจะมากจับพวกเขาเข้าคุก อดสูห์ติดเสกยานี รื้อหลังคาเตรียมเอาไว้แล้ว เพื่อว่าเมื่อเจ้าหน้าที่มาไล่ เขาก็อ้างได้ว่าพร้อมที่จะไปอยู่แล้ว เด็กนักเรียนบางคนต้องขาดโรงเรียนช่วยผู้ปกครองรื้อบ้าน แล้วไปอาศัยนอนบ้านอื่น บางคนถึงกับไม่ได้ไปสอบ ชาวบ้านเขาวางแผนกันไว้ว่าจะช่วยกันรื้อถอน และช่วยกันสร้างบ้านใหม่คนละไม้คนละมือ ที่ละบ้าน เสรีบ้านไหนนอนบ้านนั้น แล้วช่วยกันสร้างหลังใหม่ต่อไปเรื่อย ๆ”

“ทางสมาชิกสภาจังหวัดหลายคนก็ได้มาดู พวกเขาแล้ว รับปากจะช่วยเหลือหลายอย่าง นอก จากนั้นสมาคมประมงปัตตานี ทางบริษัทท่องเที่ยว อุตสาหกรรมก็รับปากว่าจะช่วย ในการสร้างหมู่บ้าน

ใหม่ พวกเขาไม่อยากติดคุก อยากอยู่ใต้กฎหมาย ของบ้านเมือง ไม่อยากขัดแย้งกับทางบ้านเมือง แต่บ้านเมืองเจ้านายจะรู้ถึงความลำบากของพวกเขา หรือเปล่านั้น เป็นอีกเรื่องหนึ่ง มีเจ้าหน้าที่หลายคน

ที่เห็นออกเห็นใจและอยากช่วยเหลือชาวบ้าน แต่ก็ช่วยได้ไม่มาก เพราะต้องทำตามคำสั่งมติ หรือทำตามหน้าที่ซึ่งเขาปฏิเสธไม่ได้”

ชาวบ้านคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่า “พวกเราเคย ร้องเรียนว่าแถวนี้ไม่มีน้ำจืด คุณเชื่อไหมเจ้าหน้าที่ บางคน ยังเคยแนะนำให้เรากินน้ำเค็มแทน เมื่อ เป็นอย่างนี้แล้วจะให้เราขอบได้อย่างไร”

“ความจริงทางราชการน่าจะยอมให้ชาวบ้าน มีสิทธิเช่าที่ดินได้อย่างเท่าเทียมกัน เฉพาะในเขต ที่ยังไม่มีโครงการ ไม่ใช่ให้คนหนึ่ง (โรงงาน) เขา แต่อีกคนหนึ่งไม่ให้เช่า ทั้ง ๆ ที่ดินก็อยู่ติด ๆ กัน อ้างเหตุผลเพียงว่า ทางโรงงานเขาได้เพราะเขาสร้าง ประโยชน์ให้ทางราชการมากก็เลยได้สิทธิพิเศษ ซึ่งเท่ากับคิดว่าคนจน ๆ ไม่เคยทำประโยชน์แก่บ้าน เมือง เช่นนั้นหรือ ทางการนำจะทำโครงการสร้าง บ้านราคาถูก ๆ ให้คนจน ๆ เขาซื้อบ้าง.....”

เรื่องราวของเหล่าหลัที่นำมาเสนอให้ท่านผู้อ่านพิจารณา ก็ดังที่ได้เรียนตั้งแต่ตอนอรัมภบท มันเป็นเรื่องราวบางด้านบางส่วนของคน ๆ หนึ่ง ของชาวบ้านในชุมชนแห่งหนึ่ง ความซับซ้อน ในสังคมภาคใต้ของเรามีเรื่องที่น่ารู้ น่าศึกษา มากมาย ปัญหาบางอย่างมันเกิดขึ้นสืบเนื่องกันต่อมา บาง ปัญหาที่ได้รับบริการแก้ไขจากผู้ที่มีอำนาจเกี่ยวข้อง บางปัญหาที่ยังคงเป็นอยู่ซึ่งบางครั้งอาจเลวร้ายลง ไปเรื่อย ๆ ผมได้รายงานเรื่องการท่ามาทากินของ ชาวประมง ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย ซึ่งถือกันว่าเป็น ปัญหาพื้นฐานในการดำรงชีวิตของคนเรา ไม่ว่า จะเป็นใคร อยู่ในสังคมแบบใด ผมรู้สึกว่ ในแต่ละ ชั้นของสังคม เรื่องทำนองนี้กระทบกระเทือน ต่อผู้คนในระดับรุนแรงหรือหนักเบาแตกต่างกันออกไป เพราะฉะนั้นการที่จะเข้าใจความรู้สึกนึกคิดหรือ พฤติกรรมของคนที่อยู่นอกแวงดวงหรือจุดที่ตัวเอง ยืนอยู่นั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับความ รู้หลายแง่หลายมุมมีการรับรู้รับฟังของมูลจากหลาย แหล่ง ผมจึงอยากสรุปรายงานฉบับนี้ขึ้นด้วยความเห็น ดังกล่าว

เชื่อว่าปัญหาของเหล่าหลัและชาวบ้านที่กำลัง ประสบอยู่ ถ้าหากทางการจะได้หยิบยกขึ้นมาศึกษา ประกอบกรพิจารณาสั่งการ อาจทำให้แนวโน้ม ของการแก้ปัญหา คงมีความแจ่มใสด้วยความเข้าใจ กันทั้งสองฝ่าย และหลาย ๆ ฝ่ายและไม่กลายเป็น ขบวนการของความยุ่งยาก ซึ่งปัจจุบัน ความเป็นไปใน ด้านต่าง ๆ ของปัญหาในบ้านเรา ก็ค่อนข้างสิ่งสม ขมวดปมกันน่าเวร อย่างที่เรา ๆ ท่าน ๆ มองเห็นกัน อยู่แล้ว ●

**พวกเขาไม่อยากติดคุก
อยากอยู่ใต้กฎหมายของบ้านเมือง
ไม่อยากขัดแย้งกับทางบ้านเมือง
แต่เจ้านายจะรู้
ถึงความลำบากของพวกเขาหรือเปล่านั้น
เป็นอีกเรื่องหนึ่ง**